

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

ORTAOKUL T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTABINA YANSIYAN VATANDAŞLIK ALGISI

Ayşe Şimşek* Sadık Kartal**

Öz

Bu araştırmada T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemine dayalı yapılan çalışmada doküman incelemesi yapılarak toplanan veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda tespit edilen beş temel tema etrafında vatandaşlık algısının oluşturulduğu anlaşılmıştır. Ele alınan ders kitabına yansıyan vatandaşlık algısının demokrasi (milli egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, çoğunluk, hoşgörü, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı), temel haklar ve ödevler (kanun ve kurallara uymak, kişinin sosyal, ekonomik, siyasal hakları ve ödevleri), vatanseverlik (milli gurur, milli kimlik, vatan sevgisi, din ve millet sevgisi, öteki devlet ve milletler), milli birlik ve beraberlik (milli kültür, dil birliği, tarih birliği, kültür birliği, ülkü birliği, Türklük bilinci) ve Atatürk, İlke ve İnkılapları (Atatürk, Atatürk ilkeleri, Atatürk inkılapları) başlıkları altında ele alındığı görülmüştür. Ders kitabından elde edilen sonuçlar incelendiğinde devletin vatandaş algısının genel olarak; Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşleri doğrultusunda Cumhuriyetin temel ilke, kural ve prensiplerine bağlı, hak ve ödevlerinin farkında olan; vatan ve millet sevgisini yürekte hissedilen; birlik ve beraberliğin gücüne inanan ve milli değerler doğrultusunda hareket eden bireyler yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı, vatandaşlık, vatandaşlık algısı.

CITIZENSHIP PERCEPTIONS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH REPUBLIC REVOLUTION HISTORY AND KEMALISM

Abstract

In this study, it was aimed to reveal the citizenship perception of the state reflected in the History of Revolution and Kemalism textbook. In the research based on qualitative research method, the data collected by analyzing the documents were analyzed using the content analysis technique. As a result of the analysis, it was understood that the perception of citizenship was formed around five basic themes. Democracy (national sovereignty, election and election, participation, freedom, equality, pluralism, majority, tolerance, state of law, separation of powers), basic rights and duties (obeying laws and rules, social, economic, political rights and duties), patriotism (national pride, national identity, love of homeland, love of religion and nation, other state and nations), national unity and solidarity (national culture, language unity, historical unity, cultural unity, ideal unity, Turkish consciousness) and Atatürk, principles and reforms (Ataturk, Ataturk's principles, Ataturk's reforms).When the results obtained from

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, BURRDUR, aysesimsek1002@gmail.com, ORCID:0000-0002-6230-3969.

** Prof. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi ABD, skartal@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6049-5656.

the textbook are examined, the general perception of the citizens of the state is as follows. In line with the opinions of Mustafa Kemal Atatürk, being aware of the fundamental principles, rules and principles of the Republic; rights and duties; and feeling the love of the homeland and the nation heartily; To raise individuals who believe in the power of unity and solidarity and act in line with national values.

Keywords: Textbook, Revolution History and Kemalism textbook, citizenship, citizenship perception.

1. GİRİŞ

Eğitim, kültürel değerlerin benimsenmesi ve bu değerlerin geliştirilmesi için bireylerin katkıda bulunabilecek yeterliliğe ulaşması demektir. Ayrıca gizil güçlerini geliştirerek kendisi, ailesi, ulusunun yararı için kullanabilme yeterliliğine ulaşmasını sağlamaya da çalışmaktadır (Başaran, 1988). Eğitimin bireye ve topluma yönelik belirtilen bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi ve uygulayabilmesi için eylem olarak tanımlanan birtakım işlevleri yerine getirebilmesi gerekmektedir (Tezcan, 1991). Bununla birlikte, eğitimle ilgili yasal metinlerde yer alan amaçlardan doğrudan çıkarılan ve eğitimle doğrudan verilmek istenen eylemler “açık işlev”, yasal metinlerde yer almayan ancak toplum yararına yönelik örtülü ortaya çıkan, bireyin topluma uyum sağlamasına yardımcı olmaya çalışan eylemler ise “gizil işlev” olarak ifade edilmektedir (Demirtaş, 2016; Yılmaz, 2016). Bu bağlamda eğitimin işlevleri incelendiğinde, toplumun kültürel mirasının birikimi ve aktarılması, siyasal, sosyal, ekonomik işlevleri açık işlevler olarak ifade edilmektedir (Tezcan 2019). Bunun yanı sıra eğitimin eş seçme, tanıdık sağlama, konum kazandırma, çocuk bakıcılığı, temizleyicilik, işsizliği ve çocuğun ekonomik sömürülmesini önleme şeklinde gizil işlevleri olduğu da belirtilmiştir.

İfade edilen eğitimin temel işlevlerinden biri siyasal işlevidir. Eğitim siyasal işlevi ile yeni nesillere siyasal-toplumsal düzenin temel değerleri, anlam dünyası, inançları formal ve informal yollarla eğitsel ortam veya dışında çeşitli etkinliklerle öğretilerek toplumsal düzenin geleceği garanti ve kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır (Kartal, 2018; Parlak, 2005). Çağdaş toplumlarda bireylerin, siyasal yaşam konusunda bilgi sahibi olmaları, toplumsal üyeliğe hazırlanmaları, topluma adapte olmaları, siyasal tercihlerini belirlemeleri sağlanmaktadır (Altan, 2011). Yetiştirilen kuşağın devlet sistemine bağlılık göstermesi, topluma liderlik edebilecek bireylerin seçilmesi, bireylerin içinde yaşadıkları siyasal-politik sistemin kendilerinden beklediği vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olmaları eğitimin siyasal işlevlerini göstermektedir (Şişman ve Turan, 2004). Böylece, devletin resmi ideolojisi bireylere benimsetilerek istenen insan tipi ve toplum oluşturulmaya çalışılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, eğitimin siyasal işlevi ile bir yandan devletini seven, devletine sadakat duygusu ile bağlı, devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen iyi bir vatandaş olabilmek için gerekli teorik ve pratik bilgileri kazanmış insanlar yetiştirilmeye bir yandan da, devletin benimsediği siyasi ideolojiler doğrultusunda eğitim politikaları belirlenerek eğitimin amaçları ve içeriği şekillendirilmeye çalışılmaktadır (Kızılluluk, 2013).

Bu bilgiler ışığında, Türk Milli Eğitim Sistemi’nde ele alınan eğitimin genel amaçları incelendiğinde Türk Milletinin bütün fertlerinin: “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek olarak belirtildiği anlaşılmaktadır (Milli eğitim Temel Kanunu, 1739). Bu amaçlar göz önüne alındığında eğitim aracılığıyla devletin, bireylerde istendik bir vatandaşlık algısı oluşturmaya çalıştığı açık bir şekilde görülmektedir.

Türk Milli Eğitim Sistemi’nde belirtilen bu eğitsel amaçlarda eğitimin siyasal bir işleve sahip olduğu net bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu açıdan, siyasal iktidar tarafından bireylerde istendik vatandaşlık algısı oluşturulmasında eğitimin, mevcut politik düzenin korunması ve

sürdürülmesinde çok önemli bir role sahip olarak görüldüğü ve siyasal iktidarın somutlaşmış bir örgütlenme biçimi olan devlet tarafından eğitimin etki ve denetim altına alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Devletin eğitim üzerinde eğitsel açıdan etkisinin en somut biçimde görüldüğü alanlardan birisinin de ders kitapları olduğu ifade edilebilir. Ders kitapları oluşturulan düzenin sürekliliğini sağlamak amacıyla gerekli bilgi ve söylemlerin aktarılmasında ve yeniden üretilmesinde önemli bir eğitsel araçtır (İnal, 1998; Parlak, 2005). Bununla birlikte eğitim sistemlerinin ders kitapları üzerine temellendirilmesi ve öğrenciler tarafından ders kitaplarının zorunlu olarak okunması gereken bir eğitim materyali olması bakımından geniş bir etkiye sahip olduğu göz önünde bulundurulmaktadır. Ders kitaplarında, siyasal iktidarın devlet ve diğer örgütler aracılığıyla hayata geçirmeye çalıştığı düşünce, bilgi ve değerler her devlet tarafından kendi dünya görüşleri doğrultusunda açıkça tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu niteliklerinden dolayı, siyasal iktidarların ders kitaplarını kendileri yazdırmayı tercih ettikleri ya da özel bir sektöre yazdırsalar bile ders kitapları üzerinde sürekli denetim kurmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de benimsenen devlet anlayışı çerçevesinde, ders kitaplarında her değişen sistemle bilgi ve değerlerle modernite önermelerinin, yalın ve didaktik bir biçimde yeniden üretildiği anlaşılmaktadır (İnal, 2004).

Ders kitapları resmi ideoloji çerçevesinde ve sınırları içinde kalarak egemen değerleri işlemenin ve öğrencilere aktarmanın bir aracıdır. Müfredatın öğrenciye yansıyan kısmı olan ders kitapları, öğrencilere verileceklerin çerçevesini çizer ve öğrenmeyi kontrollü hale getirir. Tüm öğrenciler, ders kitaplarını otorite, doğru ve zorunlu olarak görürler. Ders kitapları tüm öğrenciler tarafından zorunlu olarak alınması, okunması ve okula taşınması gereken materyaller olarak geniş çaplı bir etkiye de sahiptir. İktidarlar ders kitabının geniş etkisinden dolayı sürekli denetim altında tutmayı ve tavsiye edilmeyen kitabın okunmamasını salık verirler(Kartal, 2018).

Bu açıdan kimlik gelişimi, aidiyet, vatanseverlik ve kültür aktarımı çerçevesinde önemli bir disiplin şeklinde kabul görmesine bağlı olarak devletin siyasal işlevi doğrultusunda ortaya koyduğu iyi bir vatandaş olabilmeye yönelik unsurların, daha çok tarih eğitiminde ve özellikle T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde ele alındığı görülmüştür (Dilek, 2002; Özyurt, 2014).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin dayandığı temel ideolojinin öğretilmesi amacıyla “Türk inkılabının ruhu ve hedeflerini kavrayarak geliştirecek yeni nesiller yetiştirmek” için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinin 25 Mayıs 1981 tarih ve 2087 sayılı nüshasında, “Atatürk ilkeleri ve inkılap Tarihi” dersi ortaokulların eğitim programı içinde yer almıştır. Dersin ismi 1982’de “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” olmuştur. Bu dersin amacı, Mustafa Kemal Atatürk’ün “devrimin amacını kavramış olanlar sürekli olarak onu koruma gücüne sahip olacaklardır” sözü düstur edinilerek, Türk inkılabının ruhu ve hedeflerini kavrayarak geliştirecek yeni nesiller yetiştirmek olmuştur (Özüçetin ve Nadar, 2010).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin amaçları incelendiğinde öğrencilerin millî ve manevî değerleri benimseyerek hayat tarzına dönüştüren, Türk milletinin millî birlik ve beraberlik anlayışı içerisinde özgürlük, bağımsızlık ve vatanseverlik duyguları ile her türlü zorluğun üstesinden gelebileceğine inanan, vatanını ve milletini seven, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti’nin dinamik temelini oluşturduğuna inanan bireyler yetiştirilmesi hedeflenmiştir (MEB, 2018).

Belirtilen bu nitelikler göz önüne alındığında devletin, sosyal ve politik söylemlerinin ana taşıyıcıları olarak toplumsal değişimi öngördüğü, “vatandaş”ın oluşturulmasında temel referans olarak görülen ders kitaplarına yönelik Türkiye’de çeşitli araştırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. İnal (1998) tarafından 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerinde Türkiye’de okutulan ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler incelenmiştir. Parlak

(2005) sosyalleşme sürecinde bulunan okul çağı çocuk ve gençlerin ne tür bir ideolojik söylemle donatıldığını incelemiş ve tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerinden Erken Cumhuriyet Döneminde kurgulanan sosyal ve siyasal düzeni araştırmıştır. Kayaalp (2015) ideoloji-vatandaşlık ilişkisinden hareketle Erken Cumhuriyet Dönemi'ni şekillendiren ideolojinin ders kitapları üzerindeki etkisini ele almıştır. Özyurt (2014) bireylerin bir vatandaş olarak sorumluluk ve haklarının farkında olmalarında T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin etkisi üzerine çalışmasını yapılandırmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda, alan yazında yapılan araştırmalar sonucunda sosyal bilgiler ve tarih ders kitapları ve programlarında devletin vatandaşlık bilincini nasıl ele aldığını inceleyen çeşitli araştırmaların yapıldığı ancak ortaokullarda (8. sınıf) T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı içeriğine yansıyan vatandaşlık algısının incelendiği herhangi bir çalışmanın erişime açık kaynaklar temelinde olmadığı görülmüştür. Bu araştırmada, vatandaşlık eğitimindeki etkin rolü göz önünde bulundurularak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin içeriğini resmi ideolojiyi tarihsel bir bakış açısıyla ele alması, devletin vatandaş yetiştirme eğilimlerini ortaya koyması ve ders içeriği ile ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunması bakımından önem teşkil edeceği ve alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu önemden hareketle, araştırmada Türkiye’de 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya çıkarmak amaçlanmış ve bu temel amaç doğrultusunda “Türkiye’de 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısı nasıldır? sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

2.Yöntem

Türkiye’de ortaokul 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yönteminden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

Materyal

Doküman incelemesine dayalı yapılan bu çalışmada zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı araştırma konusu edilmiştir. Bu doğrultuda, ele alınan materyal seçiminde: (i) çalışmanın amacı doğrultusunda ders kitabı üzerinde inceleme yapılması; (ii) doğrudan devlet politikalarını (ideolojilerini, çeşitli konulardaki algılarını, yaklaşımlarını, politikalarını vb.) yansıtacağı düşüncesiyle Milli Eğitim Bakanlığınca tavsiye edilen ders kitabı olması, (iii) var olan iktidarın devlet politikalarını ortaya koyması açısından okutulan bir ders kitabı olması, (iv) Milli Eğitim Temel Kanunu ve genel programlarında ifade edilen amaçlar doğrultusunda Atatürk ilkelerine ve inkılaplarına bağlı vatandaşlar yetiştirilmesi amacına bağlı olarak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı esas alınmıştır. Yapılan araştırmada belirlenen bu ölçütlere bağlı olarak, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2019 - 2020 eğitim öğretim yılından itibaren 5 yıl boyunca ders kitabı olarak okutulması kabul edilen T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabı* incelenmiştir. Ele alınan ders kitabında: “İstiklal Marşı”, “Gençliğe Hitabe”, “İçindekiler”, “Kitabımızı Tanıyalım”, “Hazırlık Yapıyorum”, “Sıra Sizde”, “Soru/Yorum”, “Görüşünü Söyle”, “Araştırınız”, “Ölçme Değerlendirme” kısımları inceleme dışında tutulmuş olup kitapta yer alan diğer tüm bölümler (Üniteler, Konular, Unutmayınız, Metin İnceleme, Bunları Biliyor Musunuz? kısımları vb.) baştan sona incelenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Türkiye’de ortaokul 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada veriler doküman inceleme tekniğine uygun olarak toplanmıştır. Doküman incelemesi geçmiş toplumlara ait kültürler, gelenekler, kurumlar, yaşantılar ve devlet politikalarına ilişkin bilgilerin elde edilmesinde ve kavranmasında kullanılan işlevsel bir yöntem olarak ifade

*T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabı, Ökkeş Kurt, NEV Kitap, 2019.

edilmektedir. Araştırmada verileri tanımlamak, verilerin temelinde yatan gerçekleri ortaya çıkarmak, birbirine benzeyen verileri belirli tema ve kavramlar içerisinde gruplandırarak herkesin anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamak ve kullanmak için içerik analizi tekniği uygulanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Bu doğrultuda öncelikle araştırmada incelenen ders kitabının özgünlüğü kontrol edilmiştir. İncelenen ders kitabında ele alınan bölümler baştan sona okunmuştur. Yapılan ön okumada araştırma amacı doğrultusunda devletin vatandaşlık algısını ortaya koyan kitapta yer alan ifadeler kelime, cümle veya paragraf; içerik-karakter analiz birimi olarak ele alınmıştır. Elde edilen veriler incelenerek anlamlı bölümlere ayrılmıştır. Her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği verilerden çıkarılan kavramlara göre bulunmaya çalışılmıştır. Kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümler araştırmacılar tarafından sıralanmıştır. Verilerin sıralanmasının ardından bir liste oluşturulmuştur. Bu listede cümleler arasındaki benzerlik ve farklılıklar saptanarak, birbiriyle ilişkili olanlar bir araya getirilerek, ortak noktalar bulunmaya çalışılmış ve tümevarımsal bir yaklaşımla bu ifadeleri temsil edecek temalar belirlenmiştir. Ardından veriler, temalara göre düzenlenerek tanımlanmıştır. Ortaya çıkan temanın altında yer alan verilerin anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı, temaların birbirinden farklı ancak kendi içerisinde tutarlılığa sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Geçerliliği sağlamak için oluşturulan temaların verileri temsil etmesine dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırmada temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan cümleler listesinin oluşturulan temaları temsil edip etmediğini teyit etmek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanların temalarda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” Miles ve Huberman’ın (1994) “Güvenirlik=[Görüş birliği sayısı/(Toplam görüş birliği sayısı + Görüş Ayrılığı) X 100” formülü kullanılarak belirlenmiştir. Bu formüle bağlı olarak araştırmacı ve uzman arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumların arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağladığı göz önüne alınarak araştırmanın güvenilirliği %98 oranında bulunmuştur.

Yapılan nitel araştırmanın niteliğini arttırmak için bu çalışmada inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik açısından birtakım stratejiler uygulanmıştır (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmada inandırıcılığın sağlanabilmesi adına elde edilen sonuçlar birbirleriyle sürekli karşılaştırılarak, yorumlanarak, kavramsallaştırılarak bazı örüntüler çıkarılmaya çalışılmıştır. Son aşamada ise elde edilen veriler yorumlanmıştır. Aktarılabirliği sağlamak adına ham verileri ortaya çıkaran kavram ve temalara göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin doğasına mümkün olduğunca sadık kalınarak, doğrudan alıntılara yer verilerek örnekler aktarılmıştır. Doğrudan alıntılarının geçtiği sayfa numarası alıntının sonuna yazılmıştır. Yapılan araştırma etkinliklerinin araştırma sürecinde tutarlı bir şekilde ele alınmasına çalışılmıştır. Çalışmada teyit edilebilirliğini sağlamak adına ham veriler, araştırmaya yönelik notlar saklı tutulmuştur.

3.Bulgular

Türkiye’de 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmayla “demokrasi”, “temel hak ve ödevler”, “vatanseverlik”, “milli birlik ve beraberlik”, “Atatürk, ilke ve İnkılapları” temalarını kullanarak istendik vatandaşlık algısı oluşturmaya çalışıldığı görülmüştür. Devletin Türkiye’de yaşayan vatandaşları demokrasi bilincine sahip, temel haklarını bilen ve ödevlerini yerine getiren, sorumluluk sahibi olan, vatanseverlik olgusuna sahip, milli birlik ve beraberliğe önem veren, Atatürk, ilke ve İnkılaplarına bağlı bireyler yetiştirmeyi amaçladığı belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında, ilk ana başlık olan “Demokrasi” temasına dayalı alt temalara yönelik elde edilen veriler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Demokrasi temasına yönelik bulgular

Tema	Alt Temalar
Demokrasi	Milli Egemenlik Seçme & Seçilme & Katılım Özgürlük Eşitlik Çoğulculuk Çoğunluk Hoşgörü Hukuk devleti Kuvvetler ayrılığı

Araştırmada “demokrasi” teması altında 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında milli egemenlik, seçme/seçilme ve katılım, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, çoğunluk, hoşgörü, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı temalarında toplamda 9 madde ile ilgili çeşitli bilgiler yer aldığı belirlenmiştir. Bu alt temaların kitaba yansımaları incelendiğinde vatandaşlara demokrasi bilincinin kazandırılmasında “hukuk devleti” olma özelliğinin yansıtıldığı, ardından “milli egemenliğin” vurgulandığı ve her vatandaşın “eşit olduğunun en çok altının çizildiği belirlenmiştir. Ayrıca demokrasi olgusunu öğretmede “hoşgörü”, “çoğunluk” ve “kuvvetler ayrılığı” parametrelerinin etkilerinin düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Demokrasi temasının bireylere aşılmasını ve vurgulanmasını sağlayan en etkin üç önemli parametre hukuk devleti, milli egemenlik ve eşitliktir.

Milli egemenlik, Mustafa Kemal Atatürk ilkeleri olarak tanımlanan ilkeler ile bağ kurularak Türklere özgü ve yeni devletin temel çıkış noktası olduğu düşüncesi ile dile getirilmektedir. Atatürk ilkeleri ile demokrasi kavramı iç içe ele alınmakta, öğrencinin bu kavramları bir bütün olarak düşünmesi gerektiği mesajı verilmektedir.

“Demokrasi ilkesine dayalı hükümetlerde egemenlik halka, halkın çoğunluğuna aittir.” diyen Atatürk’e göre halkçılık ilkesi ile demokrasi kavramı eş anlamlıdır. Bu sebeple, temelini halk egemenliğinden alan Atatürk’ün halkçılık anlayışı, onun cumhuriyetçilik ilkesinden doğmuştur.”(s.110)

“Atatürkçü Düşünce Sisteminde cumhuriyet yönetimi, gücünü ulusal egemenlikten alan çağdaş bir yönetim biçimi diye adlandırılır. Bu yönetim biçiminde, egemenliğin hiçbir koşul tanınmadan ulusa ait olduğu ve ulusun da devlet yönetiminde tek söz sahibi olduğu görüşü benimsenir.”(s.106)

“Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir.”(s.121)

Milli egemenlik kavramı bağımsızlıkla ilişkilendirilerek devletin temelini bu anlayışla atıldığı, Türk insanının karakterinin de bağımsızlık olduğu geçmiş tarihi betimlemeler, Mustafa Kemal Atatürk’ün kişisel özellikleri, askeri ve diplomatik dehası ve örneklerle ders kitabında öğrenciye sunulmaktadır.

“Lozan Barış Antlaşması'nın TBMM’de onaylanmasından sonra işgal güçlerinin İstanbul'daki son kuvvetleri de ülkemizden ayrıldı. Böylece Türk milleti bağımsız bir devlet olduğunu ve Türklerin bağımsızlığına ne kadar düşkün olduğunu tüm dünyaya ispat etmiş oldu. Millî birlik ve beraberlik, millî bağımsızlık, millî egemenlik ve millî bilinç kavramlarını ele almasından dolayı Türk milleti dışındaki uluslara da rehberlik edecek bir özelliğe de sahiptir.”(s.98).

Hukuk kuralları ülkenin teminatı olarak sunulmasının yanı sıra eski Osmanlı yönetiminin bu konudaki eksikliği cumhuriyetin getirdiği bir zorunluluk ve iyilik olarak ders kitabında anlatılmaktadır.

Toplumun gereksinimlerine cevap veren hukuk kuralları, toplumun güvenli ve huzurlu olarak yaşamasını sağlar. Osmanlı Devleti’nde çoklu hukuk sistemi mevcuttu. Ülkede farklı mahkemelerin bulunması karmaşaya neden olmakta idi. Bu durum cumhuriyet yönetiminin olmazsa olmazları olan millî egemenlik ve eşitlik ilkesi ile çelişiyordu.(s.121).

Eşitlik kavramı hukuk devletinin dolayısı ile ülkenin temel ilkesi olarak devletin bireyle arasında ayırım yapmaması ve bunun yasalarla devlet tarafından güvenceye alınması olarak tarif edilmektedir. Eşitlik ilkesi vatandaşlık olgusu ve egemenlik kelimesi ile eş anlamlı olarak öğrenciye sunulmaktadır.

“Bireyler arasında hiçbir ayırım ve ayrılık gözetmemek, kişilerin yasalar önünde eşitliğini benimsemek ve egemenliğin halka ait olduğunu kabul etmek.”(s.110).

Çalışmada vatandaşlık algısı konusunda ikinci ana başlık olan “Temel haklar ve ödevler” teması altında eğitimle, bireylere vatandaşlık ile ilgili kazandırılmak istenen düşünce, bilinç ve sorumluluklar Tablo 2’de ele alınan alt temalar ve bu alt temalara ait başlıklar şeklinde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2. Temel haklar ve ödevler temasına yönelik bulgular

Tema	Alt temalar
Temel haklar ve ödevler	Kanun ve kurallara uymak Kişinin hakları ve ödevleri(sosyal, ekonomik, siyasal)

“Temel haklar ve ödevler” teması altında 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında, devletin kanunlarına ve kurallarına uyan, sosyal, ekonomik ve siyasal haklarını bilen ve devlete karşı kendi ödevlerinin farkında olup sorumluluk sahibi, bilinçli vatandaşlar yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmüştür. Bu ana tema altında iki alt tema toplanmış bulunmaktadır; Kanun ve kurallara uymak ile kişinin hakları ve ödevleri(sosyal, ekonomik, siyasal hak ve ödevler). Ayrıca kişinin hakları ve ödevleri başlığı altında kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti, hakların korunması konuları yer almaktadır. Sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler alt teması içerisinde eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, sağlık, çevre ve konut, gençlik ve spor, devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak siyasal haklar ve ödevler teması altında siyasi partilerle ilgili hükümler, kamu hizmetlerine girme hakkı, vatan hizmeti, vergi ödevi, dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı konuları yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında, temel haklar ve ödevler teması altındaki başlıklar ve alt başlıklar ele alındığında, bireylerin devlete ve kendilerine karşı olan sorumluluklarını öğrenmede ve kendilerini bilinçlendirmede temel haklar ve ödevler kapsamında; kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, vatan hizmeti, din ve vicdan hürriyeti ve kanun ve kurallara uymak parametrelerinin etkilerinin daha büyük olduğu (en fazla yoğunluk oranında) ve diğer maddelere göre önem derecelerinin daha üstte yer aldığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra düşünce ve kanaat hürriyeti, temel hak ve hürriyetlerin korunması, sağlık, çevre ve konut, kamu hizmetlerine girme hakkı ve dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı maddelerinin etkilerinin oldukça düşük düzeyde kaldığı ortaya çıkarılmıştır.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında hak ve ödevlerin kullanımı tamamen vatandaş tercihinin bırakıldığı anlayışı hâkimdir. Vatandaşlar tarafından seçilenlerin yine vatandaş isteğini dikkate alarak kanun ve kuralları oluşturdukları, vatandaş yararına çalıştıkları belirtilmiştir. Vatandaşın görevi ise kendisi için yapılan bu kurallara uymaktır.

Cumhuriyet yönetiminde halk, kendisini temsil edecek kişileri kendisi seçer ve meclisi oluşturur. Seçilerek yönetime gelen bu kişiler, ulus adına yasaları yapma ve uygulama yetkisine sahip olurlar. Halk, belirli bir süre yönetimde bulunan bu kişileri yeniden seçme veya seçmeme

özgürlüğüne sahiptir. Bu nedenle seçilmişler bir daha seçilmek istiyorlarsa halk yararına çalışmak zorundadırlar.(s.106).

Yapılan araştırmada üçüncü ana tema olan “vatanseverlik” temasına yönelik 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabından elde edilen alt temalar Tablo 3’te ortaya konmuştur.

Tablo 3. Vatanseverlik temasına yönelik bulgular

Tema	Alt temalar
Vatanseverlik	Milli gurur Milli kimlik Vatan sevgisi Din ve millet sevgisi Öteki devlet ve milletler

Tablo 3’te “vatanseverlik” temasının altında, öteki devlet ve milletler, milli bağımsızlık, milli kimlik, vatan sevgisi, milli gurur ve din ve millet sevgisi alt başlıklarının ele alındığı belirlenmiştir. Bu bağlamda vatanseverlik kavramı eğitim aracılığıyla bireylere, öteki devlet ve milletler, milli bağımsızlık ve milli kimlik başlıkları ön planda tutularak (en fazla yoğunluk oranında) aktarılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte vatanseverlik parametreleri arasında yer alan din ve millet sevgisi maddesinin yoğunluk oranı oldukça düşük kalmıştır. Öteki devlet ve milletler alt teması pozitif, negatif ve nötr olmak üzere üç algı düzeyinde ele alındığı, öteki devlet ve milletlerin daha çok negatif şekilde ele alındığı anlaşılmıştır. Bu değerlendirmeler neticesinde, önem derecesi yüksek başlıklarla ilgili ele alınan kitaptan örnek cümleler aşağıda yer almaktadır.

Türk tarihini iyi bilmeli ve tarihten dersler almalıyız. Türk gençliği olarak milletimizi ve vatanımızı çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak için çok çalışmalıyız. Milletin birlik ve beraberliğini, vatanın bütünlüğünü her şeyin üstünde tutmalıyız. Türkiye'nin gelişmesine engel olmak isteyen iç ve dış propaganda ve tehdit odaklarının amaçlarını, faaliyetlerini bilmeliyiz ve bu faaliyetleri ortadan kaldıracak şekilde davranmalıyız. Demokratik, laik, hukuk devletine sahip çıkmalıyız. Dünyadaki diğer Türk devletleri ile dil, tarih, kültür birliğini sağlayacak bütün çalışmalara katılmalı ve bu çalışmalarını desteklemeliyiz.(s.148).

Vatan sevgisi İstiklal Marşı yazarı Mehmet Akif Ersoy’un marşın yazımı karşılığında verilen ödülü kabul etmemesi ile örneklendirilmektedir.

“Akif’in yakın arkadaşı Hasan Basri’nin de araya girmesiyle Akif kısa bir süre zarfında İstiklâl Marşı’nı yazar. Akif’in ödülü geri çevirmesi de ülke sevgisinin para ile ölçülemeyeceğinin kanıtıdır.”(s.84).

Yapılan çalışmada ele alınan “vatandaşlık algısına” yönelik dördüncü ana tema olan “milli birlik ve beraberlik” temasına yönelik bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4.Milli birlik ve beraberlik temasına yönelik bulgular

Tema	Alt temalar
Milli birlik ve beraberlik	Milli kültür Dil birliği Tarih birliği Kültür birliği Ülkü birliği Türklük bilinci

Tablo 4’te milli birlik ve beraberlik teması altında milli kültür, dil birliği, tarih birliği, kültür birliği, ülkü birliği ve Türklük bilinci başlıkları yer almaktadır. Bu başlıkların kendi içerisindeki yoğunluklarına bakıldığı zaman ülkü birliğinin ilk, Türklük bilincinin ikinci, milli kültürün üçüncü, kültür birliği, dil birliğinin beşinci ve tarih bilincinin son sırada yer aldığı belirlenmiştir. Bu yoğunluk oranları ışığında ülkü birliği, Türklük bilinci ve milli kültür başlıklarının diğer başlıklara göre etkisinin (en fazla yoğunluk oranında) yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, eğitim aracılığıyla milli birlik ve beraberliğin bireylere, bu önem derecesi yüksek başlıklar ele alınarak ve örneklemeler yapılarak aktarılmaya çalışıldığı ortaya çıkarılmıştır. Bu 3 önemli kıstasa ait çeşitli örnekler, incelenen kitaptan alınarak, aşağıda verilmiştir.

Milli kültürün dil algısı ve tarihi geçmişten oluştuğu, tarihi geçmişin manevi değerlerle yoğrulduğu belirtilerek kültür kavramı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Toplumlarda milletleri bir arada tutan, millî benliği sağlayan ve geçmişten günümüze gelen manevi değerler bulunmaktadır. Bu manevî güç, toplum bireylerini birbirine kenetler ve millî ruhun canlı tutulmasını sağlar. Bunun yanında milletin gelişmelere açık olması ve aynı zamanda kendi kültür değerlerine sahip çıkması gerekmektedir. Yani millî kültürün temel unsurlarını teşkil eden dil ve tarih konularında bilinçli olmalıdır.(s.108).

Milli kültür için esas alınan tarih ve dil unsurunun kurumsal anlamda yerleşik kazanması, vatandaşın arasında yaygınlaşması/benimsenmesi için Cumhuriyetin kazanımlarının ders kitabında yer almaktadır. Bu konuda cumhuriyetin ortak dil ve tarih anlayışını toplumda oluşturmak için “...halkımızın millî dili ve tarihi ile ilgili olarak *Türk Tarih ve Türk Dil kurumlarını yaptığı çalışmalar...*”(s.195) ifadesi örnek olarak verilmektedir.

Yapılan çalışmanın vatandaşlık konusunda beşinci ana başlığı olan “Atatürk, ilke ve İnkılapları” temasıyla ilişkili 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabından elde edilen bulgular Tablo 5’te belirtilmiştir.

Tablo 5. Atatürk, ilke ve inkılapları temasına yönelik bulgular

Tema	Alt temalar
Atatürk, ilke ve İnkılapları	Atatürk’ün kişisel özellikler Atatürk ilkeleri Atatürk inkılapları

Tablo 5’te, Atatürk, ilke ve inkılapları teması altında Atatürk, Atatürk İlkeleri ve Atatürk İnkılapları alt temaları yer almaktadır. Atatürk’ün kişisel özellikleri alt temasında; ileri görüşlülüğü, sabırlı ve disiplinli oluşu, açık sözlülüğü, vatan ve millet sevgisi, idealistliği, çok yönlülüğü, gerçeği arama gücü, iyi kalpliliği, eğitimciliği, sanatseverliği, yöneticiliği, rehberliği, ümitsizliğe yer vermemesi ve sorunlara karşı çözümcü olması konuları yer almaktadır. Bunun yanında, Atatürk İlkeleri maddesine bakıldığı zaman cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve İnkılapçılık olmak üzere 6 ana ilkedен oluştuğu görülmektedir. Ayrıca, son başlık olan Atatürk İnkılapları alt temasında ise siyasal alanda yapılanlar, eğitim ve kültür alanında yapılanlar, hukuk alanında yapılanlar, toplumsal alanda yapılanlar ve ekonomi alanında yapılanlar olarak listelenmiştir. Bu bağlamda eğitim alanında bireylere Atatürk, ilke ve İnkılapları ana temasını öğretme konusunda Atatürk’ün rehberliğinin diğer maddelere göre çok önde olduğu belirlenmiştir. Bu maddeyi sırasıyla Atatürk’ün vatan ve millet sevgisi, Atatürk ilkelerinden cumhuriyetçilik ve inkılapçılık, Atatürk’ün ileri görüşlülüğü ve sorunlara karşı çözümcü olması ve de Atatürk’ün hukuk alanında yapılan inkılapları maddelerinin izlediği saptanmıştır. Atatürk’ün kişisel özellikleri belirtilerek yetişecek bireylere bir göndermede bulunulmakta, bu vasıflara sahip olunması gerektiği mesajı verilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerinde tüm milletin özelliklerinin toplandığı onun şahsındaki bu iyi özelliklerin öğrenciler tarafından benimsenmesi, çünkü bu vasıfların sayesinde dünden bugüne milletçe birçok başarının kazanıldığı ifade edilmektedir.

Atatürk “Bağımsızlık ve özgürlük benim karakterimdir.” diyerek bağımsızlık ve özgürlüğün önemini vurgulamıştır. Türk milleti, yüzyıllarca süren devlet geleneğinde bağımsızlık ve özgürlüğünden hiç vazgeçmemiştir. Bunun da en güzel örneği, Kurtuluş Savaşının parolası olan “Ya istiklal, ya ölüm!” dür. Bağımsızlığı ve özgürlüğü esas alan Atatürk ilkelerinin amacı da Türk milletini, demokratik bir ortam içerisinde, bağımsız ve özgür olarak sonsuza kadar yaşatmaktır.(s.163).

Atatürk'ün getirdikleri ile cumhuriyet kazanımlarının evrenselliğinin yanında hoşgörü ve etik temelli vasıflar olduğu ifade edilmektedir.

“Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlere karşı küçük düşürücü ifadelerin kullanılması yasaklandı. Cizye vergisi kaldırıldı. Askerlik gayrimüslimler için nakdi bedel uygulamasına geçildi. Gayrimüslimlere devlet memuru olma hakkı verildi.”(s.17).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkelerinin halk yararına olduğu kitapta altı çizilmekte, ilkelerin ülkenin temeli olduğu ve getirileri örneklerle öğrenciye sunulmaktadır.

Halkçılık ilkesine göre devlet, halk yararına politikalar üretir ve bunları uygular. Atatürk'ün halkçılık anlayışına göre devlet, vatandaşlarının sorunlarını çözer, halkın refahını ve mutluluğunu amaçlar. Buna göre devlet, millî gelirin dengeli olarak dağıtılmasında ve kalkınmanın sağlanmasında halk yararını gözeterek görev yapar. Halkçılık ilkesi, devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiyi çağdaş ve eşitlikçi bir anlayışla düzenler. Bu anlayışa göre hareket eden devlet, yasaları tüm vatandaşlarına eşit olarak uygular. Böylece tüm halk hem yasalar önünde eşit sayılır hem de devlet hizmetlerinden eşit biçimde yararlanır.(s.110).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük kitabında Atatürk ilkelerinden devletçilik ile ülkenin milli bir nitelik kazandığı, ekonomik ve sosyal alanda bağımsızlaşarak moderniteyi yakaladığı belirtilmektedir. Devletçilik sayesinde *“Türkiye modern bir devlet oldu, millî bir kültüre kavuştu ve demokratik bir düzen içinde gelişerek ekonomik bağımsızlığını kazandı.”*(s.110) ifadesi ders kitabında yer almaktadır.

İncelenen ders kitabında Atatürk milliyetçiliğinin Türk milletinin geleceğini belirleyen temel bir ilke olduğu, millet sevgisi ve milletin mutluluğu için çalışmayı amaç edinmiş yüce bir ülkü olduğu şeklinde bir tanımlamaya gidilmiştir. Bu ilkenin aynı zamanda “Türkleri” birleştirme özelliği taşıyan güçlü bir bağ olduğu, bundan harekâtla vatanın bütünlüğü, millî olan devletin bağımsızlığını ve gelişmesini sağlamayı amaç edindiği belirtilmektedir. Konunun milliliği Atatürk'ün *“Ne Mutlu Türk'üm diyene!”* sözü ile pekiştirilmektedir.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı; gerçekçi, ileriye dönük, çağdaş ve birleştirici bir özellik taşır. Temel hedefi; yeni kurulan Türk devletinin millî birlik ve beraberlik içerisinde yaşaması ve çağdaşlaşmasıdır. Atatürk kendisini Türk hisseden herkesi Türk olarak kabul etmiştir. Irk veya etnik köken birliğinden ziyade, birlikte yaşamak arzusunun ve dayanışma duygusunun temel öge olduğunu vurgulamıştır. *“Ne mutlu Türk'üm diyene!”* sözünün sırrı da buradadır. Atatürk'ün *“Ne mutlu Türk olana!”* dememesi bilinçli bir tercihtir ve millet olgusuna yeni bir boyut kazandırmaktadır.(s.109).

Milliyetçilik sayesinde milli bir kültürün oluşması için *“Misak-ı İktisadi Kararları, Türk Tarih Kurumunun kurulması, Kabotaj Kanunu'nun kabulü, Milli eğitim sisteminin kurulması, Türk Dil Kurumu'nun kurulması”*(s.109) kurumları örnek olarak verilmektedir.

İnkılapçılık ilkesinin ülkenin aklın, bilimin ve ileri teknolojinin yol göstericiliğinde yenileşme ve gelişme yolunu açmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Cumhuriyetle beraber yapılan değişimlerin Osmanlı dönemine atıfta bulunularak kişisel egemenliğe son verilerek millet egemenliğini esas alan bugünkü yapının inşa edildiği, dine dayalı toplumsal yapı yerine din ve vicdan özgürlüğünü esas alan Atatürk ilkelerinden olan laiklik ile elde edildiği belirtilmektedir.

“İnkılapçılık ilkesi Türk milletine siyasi, sosyal, ekonomik yaşamda ve eğitim alanlarında yeni ufuklar açmıştır.”(s.115).

Ders kitabında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yapılan her alandaki yenilik Atatürk'ün kişisel özelliklerine bağlanmakta, öğrencilerin de bu vasıflara sahip olmaları gerektiği mesajı verilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk ülkenin yok olmasına karşı direnen ve yeni toplumun inşasında örnek alınması gereken bir lider olarak tasvir edilmektedir.

“Atatürk, görüşlerindeki sağlamlık, tutarlılık, gerçekçilik, milletlerarası ilişkilerde güvenirlilik, kararlılık, barış ve insani değerleri ile evrensel bir Liderdir. O, ülkesini işgal eden güçleri yenerek millî, tam bağımsız bir Türk devleti kuran, kurduğu bu devleti çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkartma mücadelesi başlatan ve bunu başaran bir önderdir.”(s.30).

İncelenen ders kitabında Mustafa Kemal Atatürk'ün başarısına kaynaklık eden kişisel özellikler sıralanmakta, bunların benimsenmesinin ülkenin geleceğindeki önemi ortaya konmaktadır.

“Onun başarısında inanç, akıl, bilgi, cesaret, gerçekçilik gibi insana özgü yüksek değerler vardır. Atatürk'ün kişiliğinin, özelliklerinin ve başarılarının bilinmesi, bizlerin günümüzde ve gelecekte başarılı olabilmesi için büyük önem taşır”(s.30).

Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce sisteminde sınıf kavramı yerine toplumsal dayanışma ve iş bölümü olduğu dolaylı olarak öğrenciye popüler siyasi konulardan uzak millilik etrafında birleşmeleri mesajı tarihsel motiflerle ve didaktik bir dille aktarılmaktadır.

“Millî mücadelenin kazanılması veya günümüzde yaşanan doğal afetlerde ve toplumsal sorunlarda Türk halkının bir araya gelmesi hep millî birlik ve beraberliğin sağlanması ile gerçekleşmiştir.”(s.110).

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında ordunun yüceltilmesi militer bir anlayışı ile öğrenciye sunulmaktadır.

“Atatürk'ün Türk ordusuna gönderdiği son mesajda, Türk ordusuna Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıktan dolayı milletçe teşekkür ediyordu. Ayrıca Türk milletini ve cumhuriyeti, modern silahlarla donanmış Türk ordusuna emanet ediyordu.”(s.195).

Ordunun donanım olarak üstünlüğü ve ülke üzerinde önemli bir güç olarak belirtilmesinin yanında ülkenin her daim barıştan yana olduğu vurgulanan bir durumdur.

“Art arda yaşanan iki savaş, dünya devletlerini yeni bir Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleme konusunda dikkatli olmaya ve bir araya gelmeye zorladı. İşte Türkiye, bu ortam içerisinde Atatürk'ün “Yurtta barış, dünyada barış!” politikasını izleyerek diğer ülkelere barış ve dostluk konusunda örnek oluşturmaya devam etti.”(s.200).

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye'de ortaokul 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan devletin vatandaşlık algısını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada “demokrasi”, “temel haklar ve ödevler”, “vatanseverlik”, “milli birlik ve beraberlik”, “Atatürk, ilke ve inkılapları” olmak üzere toplamda beş adet tema yapılandırılmıştır. Bu temalar ve ilgili bulgular incelendiğinde; milli egemenlik, seçme ve seçilme, katılım, özgürlük, eşitlik, çoğulculuk, çoğunluk, hoşgörü, hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı demokrasi teması altında; kanun ve kurallara uymak, kişinin hakları ve ödevleri, sosyal, ekonomik haklar ve ödevler, siyasal haklar ve ödevler temel haklar ve ödevler teması altında; milli gurur, milli kimlik, vatan sevgisi, din ve millet sevgisi, öteki devlet ve milletler vatanseverlik teması altında; Milli kültür, dil birliği, tarih birliği, kültür birliği, ülkü birliği, Türklük bilinci milli birlik ve beraberlik teması altında; Atatürk, Atatürk ilkeleri, Atatürk inkılapları Atatürk, ilke ve inkılapları teması altında toplanmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda hukuk devleti, milli egemenlik, eşitlik, kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı, vatan hizmeti, din ve vicdan hürriyeti ve kanun ve kurallara uymak, öteki devlet ve milletlerin zararlı faaliyetleri, milli bağımsızlık, milli kimlik,

milli birlik ve beraberlik, ülkü birliği, Türklük bilinci ve milli kültür konuları ile vatandaşlık algısının oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. Ders kitabında Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel özelliklerinin esas alınması ve yapılan inkılaplara sahip çıkılması gerektiği vatandaşlık algısına hizmet eden ve diğer algı kodlarına göre daha çok ön plana çıkan konulardır.

Vatandaşlık algısı oluşturmada ülke dışı/diğer ülkelerin “öteki” olarak daha çok negatif bir tonda milli bütünlüğe ve kültüre zararlı unsurlar olarak ele alındığı görülmüştür.

Vatandaşlık kavramı bünyesinde yer alan “Atatürk, ilke ve inkılapları” temasına ait maddelerin bütün temalar ele alındığında yüksek yoğunluk oranına sahip olduğu anlaşılmıştır. 8. sınıflarda okutulan ders kitabının öğretim programında da dersin özel amaçlarının yaklaşık üçte birinin Atatürk, ilke ve İnkılaplarını kapsamaları ve dersin temelini Atatürk, ilke ve İnkılapları hakkındaki bilgiler ile bu bağlamda çeşitli beceri ve değerlerin kazandırılmasına yönelik olması kitabının ana konusu ve öğretisinin Atatürk, ilke ve inkılapları olduğu söylenebilir. Bu açıdan ders kitabı, “inkılabın” kazanımları ekseninde biçimlenmektedir. Milli egemenlik ilkesi sayesinde her Türk vatandaşının devlet yönetimine eşit olarak katıldığı, temel hak ve özgürlüklerin Anayasa ile güvence altına alınması ve bağımsız mahkemeler aracılığıyla herkesin kanunlar önünde eşit olması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, devletin laikleşmesi birer kazanım olarak verilmektedir. Sonuçta inkılapların çağdaş, huzurlu ve kendine güvenen modern bir toplumu meydana getirdiği anlayışından hareketle bunlara sahip çıkılması gerektiği birer değer olarak öğrenciye öğretilmektedir.

Çıkan sonuçtan hareketle incelenen ders kitabında Türkiye eğitim sisteminin ideolojik yönünün ağırlıklı olduğu söylenebilir. Erdoğan, (2006) eğitim yoluyla aşılacak ideolojiyi iki boyutlu olarak ele almaktadır. İlki vatandaşların devlet-toplum-birey ilişkilerini devletin istediği şekilde görmelerini sağlayarak onları daha kolay yönetilebilir hale getirmek, ikinci boyut doğrudan eğitimle ilgili olup özel anlamda eğitim ideolojisidir Eğitimin amacı öğrencileri standardize etmek ve gözetim altında tutmaktır. Bu şekilde sağlanan standartlaştırmanın asıl amacı "ulus"un temelini oluşturacak olan "millî kültür"ü yaratmaktır.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde ideolojiye/yönetime itaat ve diğer ülke yönetim/rejimlerine karşı da kuşku duyulması gerektiği düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Egemene itaat en faydalı yurttaşlık eylemidir diyen Thomas Hobbes, itaatsizliği ise zararlı vatandaşlık olarak görür. Çünkü devletin bekası itaate dayanır. Ona göre itaat ortadan kalkarsa yalnızca refah ortadan kalkmaz halk ta bir süre sonra parçalanıp dağılır. O açıdan halka her zaman kendi egemenlerinden hoşnut olmaları ve mevcut hükümet sisteminin değişmesini asla istememeleri gerektiği öğretilmelidir. Hobbes'e göre halka komşu ülkelerde gördükleri herhangi bir hükümet biçimini kendi hükümet biçiminden daha fazla beğenmemeleri öncelikle öğretilmelidir (Kaplan, 2011).

Çalışmadan elde edilen bu sonuçlara yönelik alan yazın incelendiğinde Özyurt (2014) T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin “bilinçli vatandaş” yetişmesinde etkili olduğunu belirtmiş ve bireylerin devleti için iyi vatandaş olabilmeleri için öncelikle kendi geçmişlerini bilmeleri gerektiği vurgulamıştır. Böylece ele alınan ders içeriğinin devletin vatandaş yetiştirilmesinde önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur. Osmanoğlu, Adak ve Dereli (2013) ise araştırmalarında 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde yaptıkları inceleme sonucunda vatandaşlık haklarına, vatandaşlık yükümlülüklerinden daha fazla yer verildiğini belirtmişlerdir. Vatandaşın en önemli özelliğinin devlet organizasyonunun devamını sağlayan kanunlara itaat etmesi olduğu ifade edilmiştir. Parlak (2005) erken cumhuriyet dönemi ders kitaplarında yeni bir ulus ve kimlik inşası ve bu ulus içinden yeni bir yurttaşın yaratılması olmak üzere iki hedefin ele alındığını belirtmiştir. Her iki hedefin de başarılabilmesi için benimsenen ideolojik söylemin laik bir milliyetçi ideoloji çerçevesinde kurgulandığı ifade edilmiştir.

Faiz ve Avcı (2018) yaptıkları çalışmada 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına “Etkin Vatandaşlık” için sorumluluk, bağımsızlık, özgürlük, vatanseverlik, dayanışma, yardımseverlik, saygı, eşitlik, barış, güven, paylaşım, fedakârlık değerlerinin ortak olarak her

iki sınıf düzeyinde de ele alındığını belirlemişlerdir. Baltacı ve Uysal (2012) ilköğretim 7. sınıf ders kitaplarında bulunan siyasal kavramları incelemiş ve hükümet, egemenlik, seçim, katılma, özgürlük, demokrasi, parti, eşitlik, devlet siyasal kavramları üzerinde durulduğu belirlenmiştir. Gürses (2010) de ders kitaplarında vatandaşın cumhuriyetçi, toplum için çalışan, modernite projesinin simgesi olan, ulus-devlete karşı görevlerini yerine getirmeyi kendi siyasal ahlâkı olarak gören, erdemli bireyler olarak tasarlandığını ifade etmiştir. Vatandaşın bazı görevleri yerine getiren bir unsur olarak kurgulandığı, itaat eden bir konumlamanın yapıldığı vurgusu yapılmakla birlikte müdahale etme ve var olanı biçimlendirme kapasitesinin önüne set çekildiğini belirtmiştir.

Kayaalp (2015) erken Cumhuriyet Dönemi'ni şekillendiren ideolojinin ders kitapları üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında eğitim sisteminin en önemli materyallerinden biri olan ders kitaplarının Kemalist ideolojinin vatandaşlık tasavvuruna göre şekil aldığını ifade etmiştir. Kemalist ideolojiye bağlı Türklük kimliği etrafında toplanmış, ordu-millet ülküsüne inanmış, solidarist (dayanışmacı), vatan ve bayrak sevgisini taşıyan, devletine karşı sadık ve fedakâr vatandaş yetiştirmek istendiği belirtilmiştir. Ancak çalışmada yapılan tanımlamada pasif, derin düşman algısına sahip, Osmanlı Devletini dışlayan bir vatandaşlık algısının da oluşturulmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Parlak (2005) ise yaptığı çalışmada devletin oluşturulmaya çalıştığı vatandaş tanımlamasının milliyetçi söylem temelinde güçlü benlik ve his temelinde, itaatkâr, çalışkan, sağlıklı, sağlam vücuda sahip, itaat-birlik-ölüm yapısı üzerine inşa edilen yurtsever ve medeni, sahip olması gereken haklardan çok vazifeleri ön planda tutan bir kurgusallıkla yapıldığını açıklamıştır. Civan (2007) Tek Parti Döneminde yetiştirilmek istenen vatandaş modelinin haktan çok vazife odaklı, görev vurgulu, gerektiğinde toplum menfaatlerini bireysel menfaatlerin üstünde tutan, vatansever, milliyetçi bireyler yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'de ortaokullarda 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı kapsamında devletin oluşturulmaya çalıştığı vatandaş algısı şu şekildedir; Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünceleri doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilke, kural ve prensiplerini benimsemiş, sorumluluk, hak ve ödevlerinin farkında ve bilincinde olan, vatan ve millet sevgisini yürekten hisseden ve yaşayan, milli birlik ve beraberlikten yana olan, milli değerler doğrultusunda hareket eden bireyler yetiştirmektir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

-Yapılan bu çalışmada sadece 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına yansıyan vatandaşlık algısı incelenmiştir. Ele alınan araştırma konusu incelenen ders kitabı dışında ve farklı eğitim materyalleri üzerinde de incelenerek devletin nasıl bir vatandaş ve vatandaşlık anlayışı ile hareket ettiği ve bunu nasıl aktardığı araştırılabilir.

-Farklı ulusların ve Türkiye'nin ders kitaplarına yansıttığı vatandaşlık algısı incelenerek ülkelerin vatandaşlık algısını nasıl oluşturdukları, vatandaşlık algısını oluşturma yollarını nasıl kullandıkları vb. konularda karşılaştırmalara dayalı incelemeler yapılabilir.

- Bu çalışmada çıkarımı yapılan devletin vatandaşlık kavramının ve vatandaş tanımının Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden itibaren yıllar içerisinde iktidarda bulunan mevcut hükümetlere, ülke bünyesindeki etkin görüşlere, okutulan ders kitaplarına ve yazarlarına göre değişip değişmediği araştırılabilir. Bu araştırmanın sonucunda, vatandaş algısı içerisinde yer alan kavram ve olguların, temalar ve alt temaların ve parametrelerin değişiklik gösterip/göstermediği belirlenebilir.

Kaynakça

- Altan, C. (2011). “Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(1), 313-329.
- Baltacı, C.,& Uysal, M. T. (2012). “Türkiye’de Bir Siyasal Sosyalleşme Aracı Olarak Ders Materyali: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Üzerine Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 177-194.
- Başaran, İ.E. (1988). Eğitim Psikolojisi (9. Baskı), Ankara.
- Civan, M. (2007). Tek Parti Dönemi İlköğretim Vatandaşlık Bilgisi Ders Kitaplarında Vatandaş Modeli (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Demirtaş, H. (2016). “Okul Örgütü ve Yönetimi”, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi (Edt. Ruhi Sarpkaya), Ankara: Anı yayıncılık.
- Dilek, D. (2002). Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi. Ankara: PegemA Yay.
- Erdoğan, M. (2006). “Eğitim, Üniversite ve Siyasal Toplum”, Liberal Düşünce, 11(41-42).
- Faiz, M., ve Avcı, E. K. (2018). “4. ve 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Yer Alan Becerilerin ve Değerlerin İncelenmesi”. Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS), 2(1), 1-21.
- Gürses, F. (2010). Türkiye’de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnal, K. (1998). Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler – 27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnal, K. (2004). Eğitim ve İktidar. Ankara: Ütopya Yay.
- Kaplan, İ.(2011). Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi, İstanbul; İletişim Yay.
- Kartal, S. (2018). İktidardaki Okul; Eğitimin Politik İşlevi, İstanbul; Pales Yay.
- Kayaalp, F. (2015). İdeoloji - Vatandaşlık İlişkisi Bağlamında 1923 - 1950 Türkiye’inde Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Ders Kitaplarının İncelenmesi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kızılloluk, H. (2013). Eğitimin Toplumsal Temelleri. Ankara: Anı Yay.
- Lincoln, Y.,& Guba, E. G. (1985). Naturalistic Inquiry. Newbury Park, CA: Sage.
- MEB. (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>(02.01.2020).
- MEB (2018). T.C. İnkılap Dersi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812104016155-%C4%B0NKILAP%20TAR%C4%B0H%C4%B0%20VE%20ATAT%C3%9CRK%C3%87%C3%9CL%C3%9CK%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf>(02.01.2020).
- Miles, M, B.,&Huberman, A. M. (1994). QualitativeData Analysis: An Expanded Sourcebook. (2nd ed). ThousandOaks, CA: Sage.

- Osmanoğlu, A. E., Adak, N. & Dereli, E. (2013). “6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Vatandaşlık Algısı”. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(5), 63-88.
- Özüçetin, Y. ve Nadar, S. (2010). “Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Üniversiteler Düzeyinde Okutulmaya Başlanması ve Geline Süreç”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research, 3(11),466-477.
- Özyurt, E. (2014). Ortaöğretimde Vatandaşlık Bilincinin Oluşmasında TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Rolü, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Parlak, İ. (2005). Türkiye’de İdeoloji-Eğitim İlişkisi: Erken Cumhuriyet Dönem Tarih Ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Şişman, M. ve Turan, S. (2004). Eğitim ve Okul Yönetimi. Eğitim Kurumları Yönetici Adayları Seçme Sınavlarına Hazırlık ve Yetişme El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi.
- Tezcan, M. (1991). Gençlik Sosyoloji Yazıları, Ankara; Gündoğan Yay.
- Tezcan, M. (2019). Eğitim Sosyolojisi(19.baskı). Ankara: Anı Yay.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yay.
- Yılmaz, F. (2016). “Eğitim Bilimine İlişkin Temel Kavramlar”, Eğitim Bilimine Giriş (Edt. Fatma Susar Kırmızı ve Nil Duban).Ankara: Anı Yay.